

Власта Кокотовић Каназир

Географски институт „Јован Цвијић“ САНУ
v.kokotovic@gi.sanu.ac.rs

Марко Филиповић

Географски институт „Јован Цвијић“ САНУ
m.filipovic@gi.sanu.ac.rs

Ивана Магдаленић

Географски факултет – катедра за Демографију, Универзитет у Београду
in.magdalenic@gmail.com

Унутрашња мобилност становништва Србије у другој половини XX и на почетку XXI века¹

Рад третира просторну покретљивост становништва унутар Републике Србије према подацима пописа становништва од 1981. до 2011. године и годишњим подацима Републичког завода за статистику у периоду од 2002–2013. године. Циљ рада је да се утврде основне карактеристике унутрашње мобилности становништва и да се укаже на регионалне неједнакости. Анализом је утврђено да се, на простору Србије, међу општинама одвија дефинитивна и привремена миграција, као и да се током времена њени правци и интензитет мењају. Појачана покретљивост становништва изражена је ка региону Београда, као и већим регионалним центрима Новом Саду, Крагујевцу, Нишу. Може се закључити да је Србија у касној транзиционој етапи просторне мобилности становништва са израженим дневним миграцијама у већим градским подручјима, посебно у региону Београда.

Кључне речи: просторна покретљивост, пописи становништва, миграција, општине, Република Србија.

¹ Подаци и анализе спроведене у раду представљају резултате истраживања на пројекту Министарства просвете и науке Републике Србије – “Географија Србије” (47007).

Internal Mobility of Serbian Population in the Second Half of the 20th and the Beginning of the 21st Century

This paper tackles spatial mobility of the population in the Republic of Serbia, according to the census data from 1981 to 2011, and annual data given by The Statistical office of the Republic of Serbia from 2002-2013. The aim of this paper is to establish the basic characteristics of the inner population mobility and to point out the regional inequalities. Analysis shows that on the territory of Serbia there is inter-municipal definitive and temporary migration, and that its direction and intensity change over time. Increased population mobility can be observed towards Belgrade area, as well as other regional centers: Novi Sad, Kragujevac, Nis. The conclusion is that Serbia is in its late transition phase of spatial mobility of population, with prominent daily migrations in large city areas, especially Belgrade area.

Key words: spatial mobility, censuses of population, migration, municipalities, Republic of Serbia.

Унутрашње миграције у периоду након Другог светског рата утицале су на просторну дистрибуцију становништва Србије. У време убрзане модернизације и економског развоја најинтензивније су биле миграције на релацији село–град, потом из мањих у већа градска насеља, а напослетку миграција становништва ка великим регионалним центрима (Београд, Нови Сад, Ниш, Крагујевац). У периоду 1991–1996. године, значајан утицај имале су и присилне миграције, прилив избеглог становништва са простора бивше СФРЈ и њихова интеграција, што је свакако један од главних фактора који су утицали на редистрибуцију становништва у Републици (Kokotović i Filipović 2013). Овакви миграциони токови у Републици Србији довели су до тога да се становништво, са једне стране, групише на релативно малом простору (већ поменути великим градским центрима), а да се, са друге стране, рурални делови земље празне. Последице дугорочног опадања фертилитета у последњем међупописном периоду постају очигледне на нивоу целе Републике. Исељавање становништва, изазвано кризом у земљи и друштвено-политичким околностима, утиче на константан негативан миграциони салдо током целог посматраног периода. На основу података пописа стиче се утисак да је имиграција у Србији имала позитивно деловање и да је успорила тренд смањења броја становника у неким областима. У ствари, реч је о методолошкој промени у концепту сталног становништва, па се позитиван миграциони салдо објашњава укључивањем интерно расељених лица (ИРЛ) у стално становништво (Vojković i Gligorijević 2016.). У литератури се наилази на констатације да, и поред значајних резултата добијених проучавањем миграционих токова, потенцијал њиховог истраживања није у адекватној мери искоришћен, па би развој ове проблематике требало преусмерити у правцу свеобухватнијег, исцрпнијег изучавања (Vojković 2007).

Анализа унутрашње мобилности становништва на простору који карактерише депопулација и интензивна емиграција од значаја је за оцену постојећих демографских потенцијала, правце кретања становништва и указивања на емиграционе и имиграционе зоне. Једну од најважнијих и

документованих констатација при анализи миграционих кретања представља чињеница да се динамика и степен економске развијености рефлектују на просторну покретљивост становништва. Економски фактор се перцепира као један од најдоминантнијих покретача пресељавања, међутим, треба истаћи да постоји и низ других чинилаца разнородне природе (демографски, социо-професионални, етнички и др.) који, такође, иницирају ток, темпо и типове просторне покретљивости (Gruа аутора 1995).

Савремени миграциони токови у Србији

Анализа промена апсолутних вредности и процентног удела домицилног и миграционог становништва (Табела 1), током претходних шест деценија (1948–2011) упућује на интензивирање миграционих кретања. На нивоу Републике, удеомиграционог становништва у укупном становништву се удвостручио, са 22% (1948) на 45% (2011); са друге стране, удео аутохтоног се смањило (са 78% на 55%). Удео аутохтоног становништва континуирано је опадао, док је удео мигрантског становништва имао тенденцију пораста. Последњи међупописни период (2002–2011) региструје дивергентна кретања у уделима мигрантског становништва, незнатно смањење досељеног и пораст аутохтоног. Сагледавање промена апсолутних вредности мигрантског становништва указује на осцилације, јер су се током пописних година смењивали пораст, односно пад укупног броја аутохтоног и мигрантског становништва.

Табела 1. Мигранти у Србији, према пописима 1948–2011.

година	укупно	аутохтоно		досељено	
		свега	%	свега	%
1948	6527966	5092383	78.0	1435583	22.0
1953	6979154	4529879	64.9	2449275	35.1
1961	7642138	4705513	61.6	2936625	38.4
1971	8446591	4894211	57.9	3552380	42.1
1981	9313676	5387635	57.8	3926041	42.2
1991*	8118917	4488155	55.3	3630762	44.7
2002*	7498001	4065776	54.2	3432225	45.8
2011*	7186862	3949271	55.0	3237591	45.0

Извор: Републички завод за статистику, 2015.

*Без података за Косово и Метохију

Током друге половине 20. века на територији Србије одиграле су се значајне промене у развоју становништва. У погледу миграционих кретања треба напоменути да су се унутрашње миграције у значајнијој мери одразиле на "сасвим нову дистрибуцију становништва у простору". Просторна мобилност становништва, с обзиром на то да је била концентрисана ка водећим макрорегионалним и регионалним центрима, иницирала је изразиту

диференцираност у демографској величини на простору Србије, и поред пола веома високе концентрације становништва, оформила је велики територијални обухват који катрактизује насеобинска дезинтеграција (Група аутора 1995, Војковић 2007).

Према подацима пописа из 1981.године 42,2% укупног становништва Републике Србије је мењало своје пребивалиште. Од 3926038 миграната, њих 1211731 (30.8%) је учествовало у локалним миграцијама, односно пресељењу у оквиру насеља исте општине. Још већег обима од локалних миграција биле су међуопштинске миграције, у којима је учествовало 2.022.489 (51.5%) становника. Локална и међуопштинска пресељавања обухватају 82,4% од укупног броја досељеног становништва и говоре о интензитету пресељавања унутар Републике, указују на значај покретљивости становништва према централним насељима у општинама, али знатно више према регионалним центрима Републике (Група аутора 1995). Знатне регионалне разлике су забележене код учешћа појединих типова миграција према дистанци. Удели локалних миграната су у великом распону, посматрано према тадашњој административној подели. Процент је варирао од 17,4% у Војводини до 50,7% на Косову и Метохији, што се делом везује за дистрибуцију становништва према величини насеља. Удео међуопштинских миграција је знатно мање варирао. У погледу структуре досељеног становништва према полу, доминирају жене са 60,8%, с тим што удео жена у броју миграната опада са повећавањем дистанце пресељења. У структури досељеног становништва према старости доминирају мигранти старости од 15 година до 34 године– њихов удео је 60,3% од укупног броја миграната.

Удео миграната у укупном становништву Републике 1991.године износио је 44,7%. Регионално посматрано, у Централној Србији регистровано је смањење удела мигрантског становништва (незнатан пад), док је у региону Војводине удео миграната повећан, као и у региону Косова и Метохије. Пошто се апсолутни број миграната смањило на 3.630.762, смањило се и број миграната који су учествовали у локалним (1.019.765) и међуопштинским (1.885.708) пресељавањима, док је удео ових типова миграција у укупном мигрантском становништву остао на приближном нивоу (82%). Односи учешћа појединих типова према територијалним целинама остали су на приближном нивоу као и у попису 1981.године. Према подацима пописа 1991. могуће је анализирати мигранте према типу насеља из којег су се доселили. Највише је досељено из сеоских насеља– 38,4%, док се из градских доселило нешто мање–34,8%, а из мешовитих 23,5% (РЗС 1995). Удео миграната према старости и полу био је готово идентичан као у претходном попису.

Према попису 2002. године, мигранти су чинили 45,8% укупног становништва Републике. У Централној Србији тај удео је идентичан, док је удео миграната у Војводини имао већу и апсолутну и релативну вредност у односу на претходни попис. Развитак модерних миграција у Србији у другој половини двадесетог века, односно трансфер становништва из пољопривреде у непољопривредна занимања, из сеоских у градска насеља, уз опште одлике избегличких миграција које су више усмерене ка градовима, промениле су

односе аутохтоног и досељеног становништва по типу насеља. Мигранти су чинили 50,9%, а у осталим неградским насељима 39,2% сталног становништва. Релативно висок удео мигрантског становништва у неградским насељима објашњава се чињеницом да статистички статус града немају сви општински центри, а да поједина сеоска насеља у непосредној близини градова представљају центре имиграције (Група аутора 2006). Удео миграната према полу био је на приближном нивоу као и у претходним пописима, док је, посматрано у односу на старосну структуру миграната, дошло до благог пада учешћа најзаступљеније старосне групе (15–34) у укупном броју миграната на 56%.

Табела 2. Мигрантско становништво у Србији, по регионима, попис 2011.

	Укупно	од рођења станује у истом месту	%	досељено	%	непознато	%
РЕПУБЛИКА СРБИЈА	7186862	3949797	55.0	3237065	45.0	1440	0.04
СРБИЈА СЕВЕР	3591249	1839602	51.2	1751647	48.8	793	0.04
Београдски регион	1659440	799649	48.2	859791	51.8	532	0.06
Регион Војводине	1931809	1039953	53.8	891856	46.2	261	0.02
СРБИЈА ЈУГ	3595613	2110195	58.7	1485418	41.3	647	0.04
Регион Шумадије и Западне Србије	2031697	1191520	58.6	840177	41.4	392	0.04
Регион Јужне и Источне Србије	1563916	918675	58.7	645241	41.3	255	0.03
Регион Косова и Метохије	...	...	...	...	...	...	

Извор: Републички завод за статистику, 2015.

Резултати последњег пописа 2011. године у Србији показују да 55% становништва од рођења станује у истом месту, док је 45% популације партиципирало у миграционим кретањима. У поређењу са подацима претходно спроведеног пописа на подручју Србије, у актуелном тренутку удео аутохтоног региструје тенденцију пораста, са друге стране– досељено становништво је смањило своје учешће у укупној мигрантској популацији.

Посматрано по регионима (Табела 2), процентуална заступљеност аутохтоног и мигрантског становништва евидентира диспропорције. Већи удео мигрантског у укупном становништву једино региструје Београдски регион (51,8%), док остали региони имају више аутохтоног становништва. Чињеница је да након друге половине 20. века Београд, као економски најразвијенији регион Републике, постаје доминантан пол привлачности миграната из осталих подручја. Процентуални удели аутохтоног и мигрантског становништва Региона Шумадије и Западне Србије (58,6%–

41,4%) и Региона Јужне и Источне Србије (58,7%–41,3%) готово су идентични. У односу на ова два региона, Војводина има већи удео мирантског становништва (46.2%), што се може приписати организованим миграционим струјама у току друге половине 20.века и масовном приливу избеглица након 1990-их година (Grupa autora 2006).

Уколико посматрамо укупну структуру досељеног становништва према типу миграционих кретања на основу пописа 2011, 76,2% лица се доселило са подручја Србије, док досељени из иностранства чине 23,8% мигранта у Републици (Табела 3).

Табела 3. Мигрантско становништво у Србији према подручју са ког се доселило, 2011.

	МИГРАНТИ ИЗ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ								
	укупно	свега	%	Из другог насеља исте општине	%	Из друге општине исте области	%	Из друге области	%
РЕПУБЛИКА СРБИЈА	3237065	2465097	76.2	697442	21.5	536161	16.6	1231494	38.0
СРБИЈА СЕВЕР	1751647	1147103	65.5	193706	11.1	244491	14.0	708906	40.5
Београдски регион	859791	585491	68.1	40071	4.7	105385	12.3	440035	51.2
Регион Војводине	891856	561612	63.0	153635	17.2	139106	15.6	268871	30.1
СРБИЈА ЈУГ	1485418	1317994	88.7	503736	33.9	291670	19.6	522588	35.2
Регион Шумадије и Западне Србије	840177	731276	87.0	297605	35.4	157940	18.8	275731	32.8
Регион Јужне и Источне Србије	645241	586718	90.9	206131	31.9	133730	20.7	246857	38.3
Регион Косова и Метохије	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Извор: Републички завод за статистику, 2015.

Према последњем спроведеном попису у Србији, нешто више од 1,2 милиона миграната је учествовало у пресељавању из друге области. Остали типови миграционих кретања такође су заступљени, али у мањем обиму, с тим што просторна покретљивост локалних миграција (21,5%) бележи већи удео у односу на пресељавања из друге општине исте области (16,6%). Удео напоменутих миграторних кретања (38,1%) готово је идентичан најдоминантнијем типу просторне покретљивости у Србији.

На нивоу региона, према просторној дистанци миграционих кретања, присутна је диференцираност. Посматрано појединачно, Београдски регион и

регион Војводине се издвајају по интензивнијем пресељавању из друге области (51,2%, односно 30,1%), остали типови у оквиру региона такође су уочљиви, али мањег удела. Заступљеност локалних миграција и пресељавања из друге области, у остала два региона приближних је удела, али са различитом доминацијом миграционих типова. Наиме, у региону Шумадије и Западне Србије мигранти више партиципирају у локалним пресељавањима (35,4%), док регион Јужне и Источне Србије региструје већи обим просторне покретљивости из друге области (38,3%). Актуелна пописна евиденција Србије (2011) указује да у структури мигрантског становништва у већем обиму партиципирају досељени из бивших република СФРЈ (23,8%), док мигранти из других земаља представљају свега 2.6% укупне мигрантске популације.

Основне карактеристике мигрантске популације у Србији

Подаци о полној структури мигрантске популације према времену досељења илуструју да током свих приказаних временских периода преваленцију у укупном становништву поседује мигрантско становништво женског пола. Анализиране тенденције могу се у највећој мери приписати општеприхваћеној чињеници да жене под утицајем социо-професионалних, удабених разлога у већем обиму партиципирају у просторној покретљивости.

Ослањајући се на податке пописа 2011, анализа структуре мигрантског становништва према старости на општинском нивоу, указује на неколико карактеристика. У демографским истраживањима је документована чињеница да лица старости 15–34 година више учествују у просторној покретљивости него остале старосне групе. У овом одељку сагледаће се удео мигрантског становништва две старосне групе у укупној структури досељених, односно удео младих (0–14) и старих (65 и више).

Током последњег међупописног периода, удео миграната старости испод 15 година значајно се смањио (са 20,4% 2002. на 13,8% 2011). Пописна грађа последњег пописа везана за старосну структуру мигрантског становништва на нивоу општина показује да су присутне изражене разлике. Најнижи удео досељеног становништва деце млађе од 15 година на територији Србије региструје Црна Трава (3,9%), што је значајно ниже у односу на просек Србије (13,8%). Напоменута депопулациона општина уједно бележи и највиши удео мигрантског становништва старог 65 и више година (29,92%), који је троструко већи од републичког просека (8,58%). Са друге стране, удео младих у укупном досељеном становништву од 23% издваја Белу Цркву, с обзиром на то да је ту регистровано највеће учешће дате старосне категорије у Републици. По значајнијој доминацији удела младих у укупном мигрантском становништву (више од 20%) издвајају се и општине Нова Црња (22,6%) и Мали Иђош (20,6%).

Дистрибуција општина према висини учешћа младих у укупној структури мигрантске популације показује да је у 33 општине Србије њихов

удео готово идентичан републичком просеку (13,8%), 45 општина региструје нижи удео, а чак 86 општина има удео младих изнад 13,8%. Уколико се пореде учешћа старих у укупном досељеном становништву општина у односу на просек Србије, 31 општина следи републички ток (8,58%), 57 општина има нижи удео, док 76 општина бележи удео старих 65 и више година изнад 8,5%.

Значајно је напоменути да је у 17 општина Србије удео досељеног становништва старог 65 и више година већи у односу на удео младих (0–14). Током протеклих шест деценија на подручју Србије промене старосне структуре становништва одвијале су се у смеру смањења удела младих, уз истовремено и интензивније повећање удела старих, што је и иницирало процес демографског старења. Напоменути акутни демографски проблем евидентно је присутан и у оквиру старосне структуре мигрантске популације. Најевидентнија диференцираност у погледу висине ових старосних категорија регистрована је, као што је већ наглашено, у општини Црна Трава (3,9% према 29,2%). Демографско старење мигрантског становништва показује назнаке присутности у шест општина Републике, с обзиром на то да их карактеризују готово уједначени удели приказаних старосних група.

На актуелну етничку струкуру Србије утицали су бројни фактори разнородне природе, међу којима се издвајају неуједначене тенденције у демографском развоју различитих националних заједница (дивергентни трендови природног кретања), као и миграције, посебно оне током последње деценије 20. века (Кнежевић 2005). Анализа досељеног становништва према националној припадности и великим старосним групама, упућује да су међу етничким заједницама на територији Србије присутне диспропорције. Роми са учешћем од 25,8% представљају најдоминантнију етничку заједницу у погледу удела мигрантске категорије младих у укупном досељеном становништву. Посматрајући етничку структуру мигрантског становништва, најнижи удео старих региструју Бошњаци (1,1%), а највиши удео две националне мањине, тј. Македонци и Румуни (5,1%).

Анализа података о мигрантском становништву, истовремено према економској активности и образовању, може у одређеној мери представљати одраз постојећих социо-економских услова у земљи.

Табела 4. Мигранти према школској спреми и економској активности, 2011.

	укупно	АКТИВНО СТАНОВНИШТВО/МИГРАНТИ				
		свега	запослени	незапослени		
				свега	Некада радили	Траже први посао
РЕПУБЛИКА СРБИЈА	100	100	100	100	100	100
Деца до 15 година	13.7	/	/	/	/	/
Без школе	2.0	0.3	0.2	0.7	0.2	1.4
Непотпуно основно	4.8	1.4	1.0	2.7	1.5	4.6
Основна школа	15.0	10.5	8.5	16.4	14.0	20.3

Средња школа	46.0	58.4	57.2	62.0	66.2	55.5
Виша школа	5.3	7.5	8.1	5.7	6.4	4.6
Висока школа	12.3	21.1	24.1	12.0	11.4	13.0
непознато	0.5	0.5	0.6	0.1	0.1	0.2

Извор: Републички завод за статистику, 2015.

У структури мигрантског становништва у погледу образовне структуре (Табела 5), доминирају лица са средњим образовањем (46%). Затим, следе удели мигрантског становништва са основном (15%) и високом школом (12,3%), са значајније нижим процентним уделима у односу на претходно наведену образовну категорију.

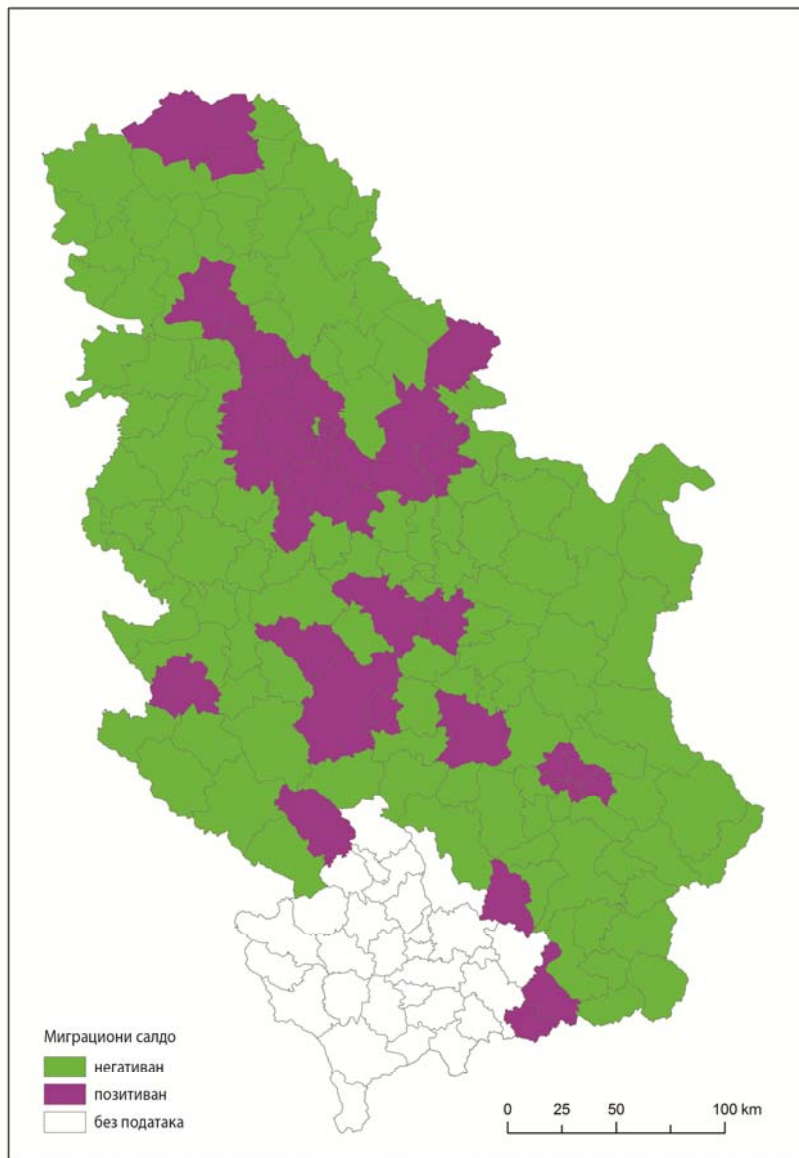
Посматрајући структуру економски активног становништва закључујемо да су најзаступљенији досељени са средњим образовањем (57,2%) и, у готово троструко мањем обиму, лица са високом школском спремом (21,1%). Досељени са поменути образовним категоријама уједно формирају највећи удео међу запосленим мигрантима—са средњим образовањем је 57,2% лица, док је са високим дупло нижи удео (24,1%). Уколико посматрамо структуру незапосленог мигрантског становништва, доминатна група је са средњим образовањем, и то у укупном уделу (62%), као и међу лицима који су некада радила (66,2%) или траже први посао (55,5%). У структури неактивног досељеног становништва најзаступљенија су лица са средњим (34,87%) и основним образовањем (19,1%). Посматрајући уделе неактивних мигранта према приказаним категоријама, као заједничка одлика евидентна је доминантна заступљеност лица са средњим и основним образовањем. Структура активног и неактивног мигрантског становништва се може окарактерисати уједначеним тенденцијама у погледу најдоминатније образовне категорије лица, односно највеће уделе поседују досељени са средњим образовањем (46%, односно 34,87%).

Просторна покретљивост становништва у Србији, 2002–2013. године

У циљу расветљавања фактора демографског развоја одређене популације, адекватно је, између осталог, сагледати тенденције миграционих кретања на годишњем нивоу, посматрајући разлике у броју досељеног и одсељеног становништва (миграционог салда). Напоменути показатељ сублимира карактеристике становништва, рефлектујући статични и динамични сегмент миграционих трендова.

Увид у динамику унутрашњих миграција на годишњем нивоу могуће је добити на основу података службе за евиденцију промене пребивалишта (пријава/одјава евиденција МУП-а). Не можемо са сигурношћу проценити у којој мери је обухват ових података задовољавајући, с обзиром на то да грађани, уколико није неопходно, не региструју сваку промену пребивалишта. Још један ограничавајући фактор јесте недостатак информације о правцу

кретања миграната, а ова информација би свакако помогла при формирању комплетне слике тј. увида у кретања становништва унутар земље.

Карта бр.1 – Апсолутни годишњи миграциони салдо, у периоду 2002–2010.

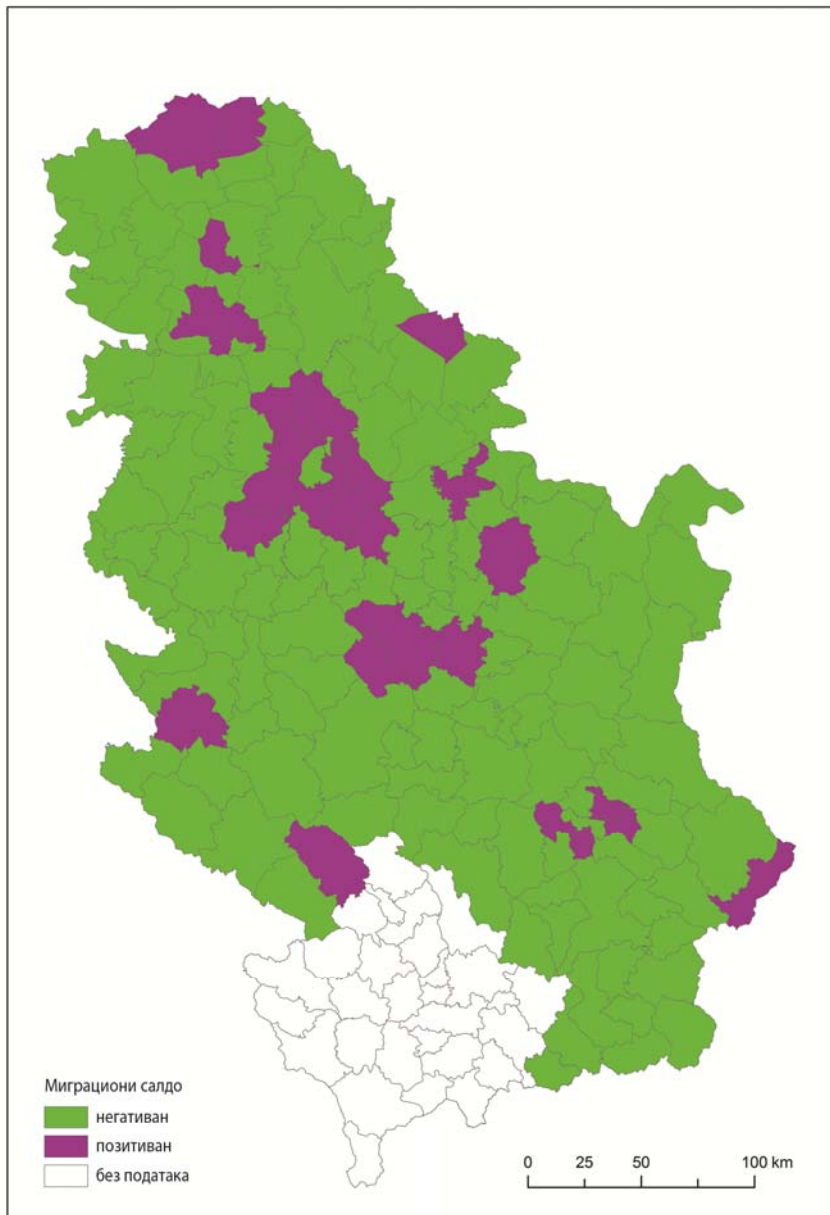
Анализа миграционе динамике становништва, током раздобља 2002–2010. на општинском нивоу (карта 1), указује да свега 43 општине (од 164) региструје позитиван миграциони салдо. Готово троструко више општина (121) бележи бројчану доминацију емигрантске у односу на имигрантску

популацију. Посматрајући општине са позитивним миграционим салдом, готово половина (17) је коцентрисана у Београдском региону (карта 1), најнижу вредност бележи Сопот (948), а највећу разлику у корист имиграната региструје Звездара (16 715). Разумљива је највећа заступљеност општина са позитивним миграционим салдом на територији Београдског региона у односу на остале, с обзиром на чињеницу да Београд деценијама представља најдоминантнији пол концентрације становништва у Републици Србији. Заједничку позицију заузимају Војвођански и регион Јужне и Источне Србије, с обзиром на то да идентичан број општина региструје позитиван миграциони салдо (по 9), док регион Шумадије и Западне Србије у укупном броју општина са бројчаном доминацијом досељених партиципира са свега 7 општина. Најнижи негативни миграциони салдо у периоду 2002–2010. забележен је у општини Велико Градиште (-1) док је више одсељених над досељенима забележено у општини Бор (- 3 520). Од укупно 120 општина у којима је забележена негативна вредност апсолутног миграционог салда највећи део општина припада региону Шумадије и Западне Србије и региону Јужне и Источне Србије.

Посматрајући миграциони салдо на годишњем нивоу, за последњу регистровану годину (2013) по општинама (карта 2) позитиван миграциони салдо бележи 34 општине, од којих се 12 налазе у оквиру Београдског региона. Управо и једна од општина региона Београд бележи највећи број досељених у односу на емигранте, Вождовац (3485). Као имиграционе општине² могу се издвојити и Земун, Звездара, Палилула, као и једна општина у региону Војводине (Нови Сад). Занимљиво је да, у склопу општина са негативним миграционим салдом (135), највишу вредност региструје Београдска општина Савски Венац (-375), као и да листом доминирају општине, које у економском погледу не припадају најнеразвијенијим областима Србије, као што су: Стари Град, Крушевац, Кикинда, Ужице.

Посматрајући вредности апсолутног миграционог салда према старости миграната, односу младог (0–14) и старог (65+) становништва за 2013. годину, за Регион Београда евидентно је исељавање младе популације из ужих градских општина. Регион Војводине карактерише исти тренд као и за укупно становништво– негативан миграциони салдо регистрован је у популационо мањим општинама. Негативан миграциони салдо у Региону Шумадије и Западне Србије карактерише популацију стару 65 и више година, при чему се издвајају општине Тутин и Рашка са негативним апсолутним вредностима код категорије младог и старог становништва.

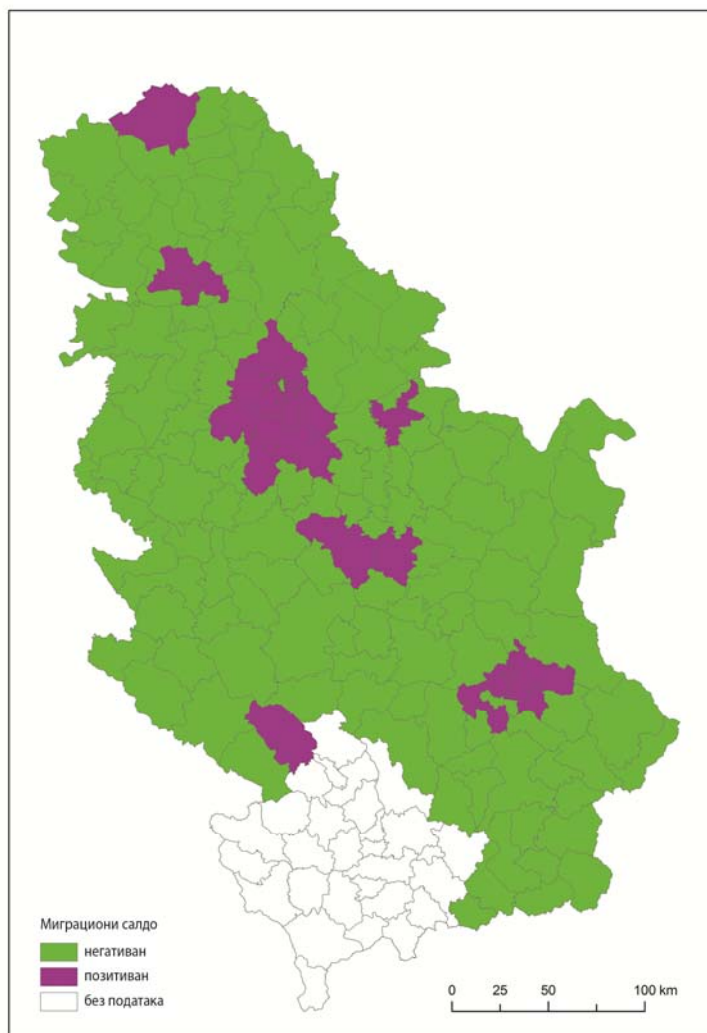
² Миграциони биланс изнад 1000.

Карта бр.2 Апсолутни годишњи миграциони салдо, 2013.

Традиционално емиграциони регион– Регион Јужне и Источне Србије, и према последњим подацима (2013), указује на иселјавање из општина, пре свега младог становништва. Највеће апсолутне вредности посматраног показатеља забележене су у општинама: Власотинце, Лебане, Прокупље, Жабари, Неготин и др. Анализом је обухваћена и популација младих (15–34)

(карта 3). За ову категорију становништва својствена је већа покретљивост у односу на остале старосне групе. Посматрајући дистрибуцију општина према уделу младих (15–34) у укупном мигрантском становништву (карта 3), евидентно је да 9 општина региструје удео идентичан републичком просеку (32.5%), 84 општине имају учешће испод просека, док у 71 општини удео превазилази републички просек. Највећи удео младе мигрантске популације забележен је у општини Дољевац (49.5%), уколико изузмемо општине Бујановац и Прешево за које се не располаже потпуним подацима, потом се издвајају општине Крупањ (47.9%), Мало Црниће (46.4%), Жабари (45.6%), Тутин (45.5%) и др.

Карта бр.3 Апсолутни годишњи миграциони салдо, становништва старости 15–34.

Закључак

Промене праваца и интензитета миграционих токова условиле су различит утицај на популационе и друштвено-економске процесе у земљи. У условима вишедеценијског одржавања модела недовољне репродукције становништва и доминације емиграције над имиграцијом, у условима интензивног старења становништва, демографски развитак постао је ограничавајући фактор развоја на простору Републике Србије. Наведени процеси праћени су интензивном просторном покретљивошћу становништва и јачањем концентрације у урбаним срединама, пре свега, већим регионалним центрима. Карактеристика унутрашњих миграционих токова указује на правце кретања из руралних у урбане средине, као и на померања према градовима, већим регионалним центрима и Београду где су шансе при запошљавању веће. Резултати анализе указују на сложеност миграционих кретања унутар земље, да се у највећем обиму ради о миграцијама локалног карактера, као и да протекле две деценије (1991–2011) одликују специфични видови кретања у виду имиграције избеглица и интерно расељених лица. Деловање миграција на демографски развој је различитог интензитета и обима регионално посматрано. Стихијско премештање становништва током дужег временског периода резултирало је депопулацијом великог дела територије Републике, чему је допринела и емиграција из земље, посебно младог становништва. Поменути процеси условили су поларизацију демографског развоја. Стога је равномерни регионални развој земље у контексту равномерног демографског развоја једина исправна алтернатива тренутној ситуацији.

Reference

- Grupa autora. 1995. *Razvitak stanovništva Srbije 1950–1991*. Beograd: Centar za demografska istraživanja - Institut društvenih nauka.
- Grupa autora. 2006. *Stanovništvo i domaćinstva Srbije prema popisu 2001*. Beograd: Republički zavod za statistiku, Centar za demografska istraživanja - Institut društvenih nauka.
- Knežević, Aleksandar. 2005. “Stanovništvo Srbije prema nacionalnoj pripadnosti po rezultatima popisa 2002. godine.” *Glasnik srpskog geografskog društva* 85(1): 103-110.
- Kokotović, Vlasta i Marko Filipović. 2013. „Refugees in Serbia – twenty years later.” *Journal of the Geographical institute “Jovan Cvijic” SASA* 63(2): 21–33.
- Republički zavod za statistiku. 1995. *Stanovništvo i domaćinstva Republike Srbije prema popisu 1991*. Beograd.
- Republički zavod za statistiku. 2012. *Popis stanovništva, domaćinstva i stanova 2011, knjiga br.2*. Beograd.

⇐ В. Кокотовић Каназир, М. Филиповић, И. Магдаленић, *Унутрашња мобилност...* ⇐

Republički zavod za statistiku. 2012. Popis stanovništva, домаћинства и станова 2011, књига бр.14. Београд.

Republički zavod za statistiku. 2012. Popis stanovništva, домаћинства и станова 2011, књига бр.15. Београд.

Republički zavod za statistiku. 2014. Унутрашње миграције у Србији, база података, Београд.

Vojković, Gordana. 2007. *Stanovništvo kao element regionalizacije Srbije*. Београд: Српско географско друштво.

Vojković, Gordana i Vera Gligorijević. 2016. *Politika scenarija – Demografski i migracioni trendovi u budućnosti (primer Šumadije i Pomoravlja)*. Београд: Универзитет у Београду – Географски факултет.

Примљено / Received: 19. 10. 2015.

Прихваћено / Accepted: 22. 02. 2016.